

GREECE

POLICY BRIEF

September 2022 | SPOT Policy Brief #21a

www.SPOTprojectH2020.eu

Πολιτισμός για τον Τουρισμό. Προς ένα βιώσιμο μέλλον για τις Κυκλάδες

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εισαγωγή

Η μελέτη περίπτωσης των Κυκλάδων αποτέλεσε αντικείμενο εις βάθος έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου πολιτιστικού τουρισμού SPOT, με ιδιαίτερη έμφαση στα νησιά της Άνδρου, της Σαντορίνης και της Σύρου. Προκειμένου να κατανοήσουμε και να αξιολογήσουμε την κατάσταση, τις προκλήσεις, και τις προοπτικές του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού στις Κυκλάδες, μια εκτενής έρευνα με ερωτηματολόγια σε τουρίστες, ντόπιους και εκπροσώπους επιχειρήσεων, μια συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, ένα συμπόσιο, και μια σειρά από εντατικές συνεντεύξεις με φορείς του πολιτισμού και του τουρισμού πραγματοποιήθηκαν κατά τις τουριστικές περιόδους 2020, 2021 και 2022. Το γεγονός ότι η έρευνα αυτή συνέπεσε με την πανδημία COVID-19 και τα σχετικά κυβερνητικά μέτρα που ακολούθησαν, αποδείχθηκε και θετικό και αρνητικό.

Μεταξύ των περισσότερο γνωστών παγκοσμίως τουριστικών προορισμών στην Ελλάδα και ιδιαίτερα ανταγωνιστικών σε σχέση με άλλους κορυφαίους παγκόσμιους προορισμούς καλοκαιρινών διακοπών, οι Κυκλάδες ήταν πάντα εξαιρετικά εξαρτημένες από τον τουρισμό για την οικονομική τους επιβίωση. Τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου (Κυκλάδες και Δωδεκάνησα) τείνουν να προσελκύουν 1 στους 4 τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα. Ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός διαφέρει από νησί σε νησί και δεν αποτελεί συνειδητό τουριστικό κίνητρο για τους περισσότερους επισκέπτες των Κυκλάδων. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, ο πολιτισμός παραμένει ο διακριτικός παράγοντας επάνω στον οποίο βασίζεται η απόφαση των τουριστών να επισκεφτούν αυτά τα νησιά. Η πολιτισμική κληρονομιά και τα πλεονεκτικά στοιχεία των Κυκλάδων τείνουν να είναι τα πιο σημαντικά και ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Facebook: @SPOTprojectH2020
Twitter: @H2020Spo

έναντι των ανταγωνιστών τους. Αποτελούνται από υλικά και άυλα, παραδοσιακά, ιστορικά, αρχαιολογικά και σύγχρονα μνημεία, χώρους, πρακτικές και τοπία, για παράδειγμα χαρακτηριστική παραδοσιακή αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική και τοπία, γαστρονομία και μουσική, τέχνη και χειροτεχνία, γιορτές και πανηγύρια κ.λπ., που όχι μόνο απολαμβάνουν αυτών των πλεονεκτημάτων, αλλά υφίστανται επίσης και τους περιορισμούς του εύθραυστου νησιωτικού τους χαρακτήρα (π.χ. προορισμοί μικρότερης κλίμακας, περιορισμένοι πόρων που προκαλούνται από τη νησιωτικότητα). Η σημασία του πολιτισμού για τον τουρισμό και η ανησυχία για τις πολιτισμικές και πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού έχουν εκφραστεί ρητά από διάφορες πλευρές. Ο πολιτισμός θεωρείται συνήθως ως το πιο ευαίσθητο πεδίο στις δυσμενείς τουριστικές επιπτώσεις και επιπτώσεις, αν και ο τουρισμός μπορεί να τονώσει, να εμπλουτίσει, να διατηρήσει ή/ και να αναπτύξει περαιτέρω το πολιτισμικό σύστημα του προορισμού. Για παράδειγμα, το ευρύ φάσμα των πολιτισμικών και πολιτιστικών αγαθών των Κυκλάδων προκαλεί ποικίλες δραστηριότητες πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού. Επιπλέον, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει σοβαρά στην **πολιτισμική/ πολιτιστική βιωσιμότητα** — και το αντίστροφο. Η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί και ενισχύει τις κοινωνικο-πολιτισμικές/ πολιτιστικές αλλαγές στους προορισμούς, π.χ. προωθώντας νέες αξίες και τάσεις, ωφελώντας τις κοινωνικές σχέσεις και προάγοντας την πολιτισμική και πολιτιστική εξέλιξη.

Ο **πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός έχει επηρεαστεί σημαντικά** από την πανδημία του COVID-19 και τις παγκόσμιες και τοπικές επιπτώσεις της, αλλά αποτελεί επίσης ένα πολύτιμο πλεονέκτημα **για τη βιώσιμη μελλοντική (τουριστική) ανάπτυξη**, όπως μέσω της διατήρησης της πολιτισμικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, της διατήρησης των παραδοσιακών αξιών και της παροχής αυθεντικών εμπειριών για τουρίστες. Στην τρέχουσα ταραγμένη και μεταβατική εποχή για τον τουρισμό, τα ζητήματα της αειφορίας, της ευαισθητοποιημένης περιβαλλοντικής συνείδησης, και της πολιτισμικής/ πολιτιστικής ευαισθησίας, η συνειδητοποίηση από τους τουριστικούς προορισμούς των πολύτιμων πόρων που διαθέτουν και της τρωτότητάς τους, καθώς και οι μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς, γίνονται ιδιαίτερα οδυνηρά, πιεστικά και κομβικά για τον τουρισμό και τους προορισμούς γενικότερα, απαιτώντας αλλαγή και προσαρμογή στις αναδυόμενες τάσεις, συμπεριφορές, ανάγκες, προκλήσεις, και προοπτικές.

1. Στοιχεία και Ανάλυση

Ο τουρισμός στις Κυκλάδες αναπτύσσεται συνεχώς τις τελευταίες δύο δεκαετίες και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό —αν και μάλλον ακούσια— στις πολιτισμικές/ πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες. Έτσι, ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός βοήθησε στην ενίσχυση και προώθηση των τουριστικών ροών στην περιοχή, συνέβαλε άμεσα και έμμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στη διατήρηση του πληθυσμού, στην αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, στην προσέλκυση διάφορων επενδύσεων (υποδομές και άλλες), και στην **τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη** συνολικότερα, συμπεριλαμβανομένης της πολιτισμικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, διατηρώντας έτσι έναν ευεργετικό κύκλο περαιτέρω ανάπτυξης του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού.

Από την άλλη πλευρά, ο **συμβατικός πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός**, όπως προωθείται από το ελληνικό κράτος και άλλους φορείς εκ των άνω προς τα κάτω, αναφέρεται κυρίως σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, γκαλερί, και θέατρα και σίγουρα ενισχύει αυτές τις πτυχές κληρονομιάς της ταυτότητας του τόπου, του τουρισμού, και της τοπικής βιώσιμης ανάπτυξη. Ωστόσο, καθώς βασίζεται σε τεκμήρια του παρελθόντος ή στην υψηλή κουλτούρα, αυτός ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός δεν προκαλεί περαιτέρω ανάπτυξη, διαφοροποίηση και αλλαγή σε θέματα πολιτισμού ή/και τουριστικής ανάπτυξης και εμπλουτισμού της συνολικής (πολιτισμικής) ταυτότητας του τόπου προορισμού και των τοπικών προτύπων ζωής. Στο μυαλό των τοπικών επιχειρήσεων και των κατοίκων, τα αξιοθέατα **υψηλής κουλτούρας** (και ιδιαίτερα ιστορικά ή αρχαιολογικά) φαίνεται να υπερισχύουν έναντι όλων των **άλλων μορφών πολιτισμού** (όπως του τοπίου, της πόλης, του χορού, της θρησκείας, των αθλημάτων και άλλων εκδηλώσεων), πράγμα που απηχεί ακόμη πιο σοβαρά την αντίληψη του «πολιτισμού» από πλευράς Υπουργείου Πολιτισμού και γενικότερα των φορέων σε εθνικό επίπεδο. Αυτό το έλλειμα έχει γενικότερες επιπτώσεις στην ανάπτυξη, διαχείριση, προστασία και ανάδειξη όλων των (άλλων) πολιτισμικών/ πολιτιστικών αντικειμένων, χώρων ή άλλων αγαθών για τις Κυκλάδες και για την Ελλάδα, γενικότερα. Η αποκατάσταση αυτού του προβλήματος θα έχει το πρόσθετο ευεργετικό αποτέλεσμα της προσέλκυσης ή/ και της ανάπτυξης ενός πολύ ευρύτερου φάσματος της εγχώριας και διεθνούς αγοράς πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού για τις Κυκλάδες.

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός προκύπτουν από αυτήν την διερευνητική μελέτη ως θετικά αλληλένδετοι στη συνείδηση των ντόπιων, των επισκεπτών, και των επιχειρηματιών που ασχολούνται με τον πολιτισμικό/ πολιτιστικό τουρισμό και τον τουρισμό γενικότερα στις Κυκλάδες. Η **σχέση πολιτισμού-τουρισμού** θεωρείται γενικά ότι παρέχει μεγάλες δυνατότητες για όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές και για την τοπική πολιτισμική/ πολιτιστική και συνολική βιωσιμότητα, παρά την ευρεία αναγνώριση ότι το μεγάλο δυναμικό της περιοχής μελέτης μας για πολιτισμική/ πολιτιστική βιωσιμότητα απέχει πολύ, μέχρι σήμερα, από την επίτευξή του. Ο **ρόλος του τουρισμού** στην τοπική πολιτισμική και πολιτιστική ανάπτυξη, διαχείριση, και αξιοποίηση αντιμετωπίζεται επίσης από τους συμμετέχοντες στη μελέτη με ένα βαθμό διστακτικότητας και αμφιταλάντευσης, αν και, με τη δημιουργία εσόδων, υπάρχει αυξημένο κίνητρο για περαιτέρω και καλύτερη προστασία και διατήρηση των πολιτισμικών και πολιτιστικών πόρων. Επιπλέον, η σημασία του **ρόλου της κυβέρνησης** στην (πολιτισμική/ πολιτιστική) προώθηση, ανάπτυξη, και διαχείριση του τουρισμού και τη συμπερίληψη περισσότερων πολιτιστικών αξιοθέατων στο τουριστικό προϊόν είναι υψηλή μεταξύ των τοπικών επιχειρηματιών και άλλων παραγόντων/κομμάτων που εμπλέκονται στον τουρισμό, τον πολιτισμό και την τοπική συνολική ανάπτυξη.

Οι αντιλήψεις όλων των πλευρών που εμπλέκονται στην έρευνά μας συμπίπτουν ως προς την υφιστάμενη κατάσταση και τις προκλήσεις του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού στις Κυκλάδες, εκφράζοντας την επιθυμία για όλο και περισσότερα και διαφορετικά αξιοθέατα/ χώρους/ εκδηλώσεις στην περιοχή αυτή. Αν και φαίνεται να υπάρχει ικανοποίηση για τις τοπικές πτυχές και τα αξιοθέατα του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού και το εμφανές ενδιαφέρον για όλους τους τύπους και τις μορφές πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού, ομολογουμένως αρκετές πτυχές του υπάρχοντος τρέχοντος πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού των Κυκλάδων αφήνουν πολλά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης (ως προς τον αριθμό, την ποικιλομορφία, την τιμολόγηση και την ποιότητα των προσφερόμενων πολιτισμικών/ πολιτιστικών δραστηριοτήτων).

2. Προτάσεις πολιτικής

- **Η ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά** των Κυκλάδων πρέπει να τυγχάνει σωστής διαχείρισης, προβολής και παρεμβάσεων, με βάση τη γενική αναγνώριση της σπουδαιότητάς της και την ευρεία έκφραση της βούλησης για υποστήριξη της περαιτέρω ανάπτυξής της.
- **Τα πολιτισμικά και πολιτιστικά αξιοθέατα**, οι χώροι και οι εκδηλώσεις στις Κυκλάδες πρέπει να επεκταθούν περαιτέρω, να καταστούν βιώσιμα, να αυξηθούν, και να διαφοροποιηθούν, καθώς υπάρχει μεγάλη δυνατότητα ανάπτυξής τους και για την δημιουργία νέων/ περισσότερων χώρων αλλά και παραδόσεων για σκοπούς πολιτισμικού και πολιτιστικού τουρισμού.
- **Ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός** πρέπει να υποστηριχθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω ως το πιο προφανές και πολλά υποσχόμενο μέσο για την αναβάθμιση του κυκλαδικού τουριστικού προϊόντος και την αύξηση τόσο των οικονομικών εσόδων όσο και των πολιτισμικών/ πολιτιστικών προτύπων των νησιών. Τέτοιες επενδύσεις και προώθηση του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού μπορούν να βελτιώσουν το εμπορικό σήμα (brand) του προορισμού, να ελαχιστοποιήσουν τον 'μαζικό τουρισμό', να προσελκύσουν περισσότερες εξειδικευμένες αγορές, καθώς και να παρατείνουν την τουριστική περίοδο, παρέχοντας παράλληλα αυξημένα εισοδήματα, απασχόληση, περαιτέρω επενδύσεις, και υψηλότερη συνολική τοπική ποιότητα ζωής.
- Η περαιτέρω αύξηση, προώθηση, και ανάπτυξη του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού, ωστόσο, πρέπει να γίνει με βάση και **υπηρετώντας τον στόχο της τοπικής (πολιτισμικής/ πολιτιστικής) βιώσιμης ανάπτυξης, με παράλληλη παρακολούθηση/ προστασία από αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στον τοπικό πολιτισμό**, την κοινωνική ευημερία, την περιβαλλοντική ακεραιότητα και υγιείς οικονομικές προοπτικές για τον τόπο.
- **Η συνέργεια/ συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών, καθώς και κάθε είδους εταιρικές σχέσεις** (δημόσιο-ιδιωτικό, οριζόντια-κάθετα, πολλαπλής κλίμακας/επίπεδο, διατομεακές κ.λπ.) στα παραπάνω είναι κρίσιμης σημασίας. Μάλιστα, αποτελεί και την μόνη εγγύηση για την επιτυχία όλων αυτών των μέτρων.
- **Η κυβέρνηση (όλα τα επίπεδα)** πρέπει να επενδύσει υπεύθυνα στις δυνατότητες και την περαιτέρω ανάπτυξη του Κυκλαδικού πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού και να υποστηρίξει την τοπική και περιφερειακή επιχειρηματικότητα από αυτή την άποψη. Υπάρχει μεγάλη ανάγκη για αύξηση της γενικής χρηματοδότησης, του σχεδιασμού και της διαχείρισης που σχετίζεται με τον τουρισμό, ανάγκη για ρύθμιση των πολιτισμικών/ πολιτιστικών δραστηριοτήτων, για διατήρηση και προώθηση της κληρονομιάς, και για σοβαρές και διαρκείς επενδύσεις σε υποδομές (για παράδειγμα: λιμάνια εισόδου, δημόσιες συγκοινωνίες, δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.).

- Σημασία μιας μελλοντικής βιώσιμης ανάπτυξης **όλων των πτυχών του Κυκλαδικού πολιτισμικού και πολιτιστικού τουρισμού στα νησιά**, προκειμένου η πλήρης, ποικιλόμορφη, πλούσια, και σύνθετη ταυτότητα των Κυκλάδων να διαφυλαχθεί, να αναπτυχθεί, και να εμπλουτιστεί περαιτέρω, μέσω του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού.
- Μια τέτοια εξέλιξη προφανώς θα έπρεπε να περιλαμβάνει **όλες τις μορφές και πτυχές του πολιτισμού των νησιών**, όπως λαϊκή, λαϊκή/δημοτική, σύγχρονη κ.λπ.
- Επιπλέον, δεν πρέπει να εξυπηρετεί μόνο κοντόφθαλμες επιδιώξεις καθαρού οικονομικού κέρδους, αλλά να **δημιουργεί θετικές μακροπρόθεσμες αμοιβαίες διασυνδέσεις μεταξύ τουρισμού και πολιτισμού**.
- **Οι τουριστικές ροές** πρέπει να ρυθμιστούν καλύτερα στην περιοχή, χωρίς να διακυβεύεται η πολιτισμική/ πολιτιστική ακεραιότητα, η οικονομική ανεξαρτησία και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο διαβίωσης των νησιών.

Η ταυτότητα του προγράμματος

Όνομασία	Social and innovative Platform on Cultural Tourism and its potential towards deepening Europeanisation (SPOT)
Συντονισμός	Prof. Milada Šťastná, Ph.D. Mendel University in Brno, Czech Republic milada.stastna@mendelu.cz
Consortium	Mendel University in Brno, Czech Republic Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel Institute of Geography of the Romanian Academy, Bucharest, Romania Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development, Dresden, Germany CERS Institute for Regional Studies, Győr, Hungary Wageningen University & Research, Wageningen, Netherlands Tallinn University, Estonia Karl Franzens University of Graz, Austria University of Aberdeen, United Kingdom University of the Aegean, Mitiline, Greece University of Barcelona, Spain University of Verona, Italy University of Wrocław, Poland University of Ljubljana, Slovenia Constantine the Philosopher University, Nitra, Slovakia
Διάρκεια	36 μήνες
Πρόγραμμα επιχορήγησης	H2020-SC6-TRANSFORMATIONS-2019
Προϋπολογισμός	3 000 000 EUR
Ιστοσελίδα και μέσα δικτύωσης	www.SPOTprojectH2020.eu fb: @SPOTprojectH2020 twitter: @H2020Spo
Για περισσότερες πληροφορίες	Επικοινωνία: spotprojecth2020@gmail.com

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Disclaimer:

The content of this document reflects only the authors' view. The European Commission and its Research Executive Agency are not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644